

THEMA

Uitkijken naar

Vier zondagen lang leggen we het accent bij de psalmen. In bijna elke kerkdienst wordt wel uit dit liedboek van de Bijbel gezongen. Vandaag en op de drie volgende zondagen staan we meer dan anders stil bij deze bijzondere liederen. Bij het bladeren door het boek van de psalmen volgen we het spoor van het *Oecumenisch Leesrooster* (zie blz. 91 en 92). We beginnen met psalm 130. Een psalm vanuit de diepte. Maar hij eindigt hoopvol. Als er iets is om naar uit te kijken durf je eerder de narigheid onder ogen te zien. Als er iemand is die naar je luistert, durf je te roepen.

PSALM 130

Uit de diepte

In de put

Zoals zo vaak in de psalmen worden er weinig of geen concrete aanwijzingen gegeven over de situatie van degene die psalm 130 dicht. Het gaat ook niet om één bepaalde situatie op een bepaalde plaats in een bepaalde tijd. Het lied leent zich ervoor om toegeëi-

gend te worden door ieder die zich herkent in het wanhopige gevoel in een put te zitten waaruit je zelf niet kunt ontsnappen. Die 'put' wordt hier 'de diepten' genoemd (vers 1). In andere teksten wordt dat woord gebruikt als aanduiding van de diepten van de oervloed (zie bijvoorbeeld Jesaja 52:10). Deze wateren werden door God ingetoomd bij de schepping. Bij de zondvloed kwamen ze even terug. Soms kun je er in ondergaan en dan lijkt het met het leven gedaan. Zo ging het bijvoorbeeld letterlijk en figuurlijk met Jona. Deze psalm 'uit de diepten' kan dan ook goed worden vergeleken met het lied dat Jona zong in het binnenste van de vis. In psalm 69 (zie vooral de verzen 3 en 15) staat op soortgelijke wijze beschreven hoe moeilijk het kan zijn om in bepaalde situaties 'het hoofd boven water te houden'. Zorgen en dreiging door tegenstanders kunnen als golven over je heen slaan. In Psalm 130 gaat het echter vooral om neerdrukkende gevoelens dat men zelf te kort schiet en fouten heeft gemaakt die niet zijn te herstellen.

Opgetrokken

Al biddend/roepend komt men dichterbij God. Eerst is er het roepen uit de diepte, dan wordt de vraag gesteld of de woorden God bereiken. Dat gebeurt door God als een luisterend mens – met oren – voor te stellen. Tegelijkertijd wordt het ook steeds persoonlijker: van de stem naar wat de stem voortbrengt ('luide smekingen') en naar de gevoelige inhoud ('de ongerechtigheden'). De spanning wordt opgevoerd tot aan de centrale zin in vers 4: 'Bij U is vergeving!' Deze wordt ingeleid met een voegwoord dat doorgaans met 'maar' wordt vertaald. Men zou het hier ook kunnen weergeven met 'voorwaar' of 'ja!'. Zo krijgt vers 4 een belijdend of prijzend karakter. In ieder geval is duidelijk dat de bidder hier naar toe heeft gewerkt. Wat voor zin zou het roepen hebben als het geen gehoor vond? Men zegt wel dat het Gods beroep is om te vergeven. In de Bijbel staat vergeving door God echter nooit los van datgene wat het bij

mensen teweeg brengt. In psalm 130:4 is het verbonden met 'opdat Gij gevreesd wordt'. Dezelfde gedachte vinden we uitgebreider beschreven in het gebed van Salomo (I Koningen 8:35-40): vergeving van zonden staat niet los van de bekering door mensen. Bij Salomo is er meer evenwicht tussen dat wat van God en dat wat van de mens wordt verwacht. In een noodsituatie, waarvan in psalm 130 sprake is, ligt het initiatief meer bij God. Een mens kan zich niet aan de eigen haren uit het moeras trekken. Hoewel de mens wel begint met roepen.

Stapje voor stapje

Na vers 4 is er een omslag in het spreken. Eerst werd God aangesproken, nu wordt er over God gesproken. Zoals in de eerste drie verzen de bidder stapsgewijs steeds meer tot God doordringt, zo lijkt na de omslag in vers 4 de verwachting zich steeds verder uit te breiden. Het gaat van de individuele bidder naar heel Israël. Net als in het eerste deel wordt het steeds concreter: van Gods 'woord' via zijn 'goedertierenheid' naar de verlossing van 'al zijn ongerechtigheden'. Ook de herhaling van de woorden geeft aan dat het steeds een stapje verder gaat. De verzen grijpen als het ware in elkaar door de herhaling van de woorden ('ver)wachten' (tweemaal in vers 5), 'wachters/bewaarders' (tweemaal in vers 6), 'hopen' (vers 7) en 'verlossen' (tweemaal in vers 7 en 8). Het beeld van de stappen past goed bij deze psalm van 'de opgang'. Men verbindt deze liederen wel met de laatste treden (van de voorhof) die men op bedevaart naar de tempel betreedt. Wie ze allemaal (Psalm 120-134) na elkaar leest zal ontdekken dat ze soms betrekking hebben op elkaar. Zo wijzen de laatste twee verzen van psalm 130 vooruit naar psalm 131:3. Het vertrouwen van de bidder van psalm 130 kan men terugvoeren op psalm 129. Daar ging het om bedreiging van buitenaf; nu die is overwonnen durft men ook de dreiging van binnen uit te onderkennen.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Zevende zondag van de Herfst

Men zou aan het begin van dit blok over de psalmen aan de hand van psalm 130 aandacht kunnen vragen voor de manier waarop we de kerkdienst beginnen, namelijk met momenten van verootmoediging bij het drempelgebed en bij het kyriëgebed. Vanwege de associatie van de psalmen met David zou je bij psalm 130 het verhaal over Saul die in de put zit kunnen lezen: I Samuël 16:14-23. *Suggesties kinderliederen:* 'Door God en door mensen verlaten', *Zingen van het leven*, lied 24 (Kok). 'Laat ons bidden uit gemis', uit *Zingend Geloven III*, lied 40 (Boekencentrum). 'Saul en David', *Bijbelliederen voor jonge kinderen*, lied 27 (Boekencentrum). 'David, speel nog eens voor mij' uit *Alles wordt nieuw IV*, lied 7 (NZV). 'Tussen schaduw, tussen licht' uit *Met andere woorden*, lied 30 (NZV).

Klaas Spronk

THEMA

De aarde leeft op

Vier zondagen lang leggen we het accent bij de psalmen. In bijna elke kerkdienst wordt wel uit dit liedboek van de Bijbel gezongen. Maar in november staan we meer dan anders stil bij deze liederen. Bij het bladeren door het boek van de Psalmen volgen we het spoor van het *Oecumenisch Leesrooster* (zie blz. 91 en 92). In deze tijd van het jaar lijkt bijna alles in de natuur af te sterven. Het is tegelijk een stap naar vernieuwing. Het Joodse volk leek ten dode gedoemd in de ballingschap. Maar God schiep een nieuw begin. Psalm 85 vraagt om dit niet in de kiem te smoren. Wil het goed gaan dan zullen mensen op zo'n nieuw begin moeten inspelen.

PSALM 85

Trouw spruit voort uit de aarde

Heen en weer geslingerd

In psalm 85 wisselen positieve en negatieve klanken elkaar af. Toch zit er een duidelijke lijn in de psalm. Hij zet in met een danklied over de wending ten goede die God heeft bewerkt voor zijn volk (vers 2-4). Daarna volgt een gebed. Het dreigt opnieuw fout te gaan. God zal weer moeten ingrijpen. Dit gedeelte (vers 5-8) is een eenheid op zich. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de manier waarop het slot ('schenk ons uw heil') teruggrijpt op het begin ('herstel ons, o God van ons heil'). Het vertrouwen zoals dat in de eerste verzen werd uitgesproken, is de basis voor het gebed dat volgt. Tot hier toe werd God aangesproken. Vanaf vers 9 wordt er eerst naar God geluisterd en vervolgens worden daar hoopvolle conclusies uit getrokken. Ook in de nieuwe situatie op aarde zal te merken zijn dat God zijn volk niet vergeet. Let op de herhaling van het woord 'aarde/land' in vers 2, 10, 12 en 13.

Land en volk

Vers 2 neemt een centrale plaats in. Het 'lot van Jakob' is onlosmakelijk verbonden met het land.

Vanaf het begin is er een soort driehoeksrelatie tussen God, Israël en het land. Als God zijn verbond sluit met Abram gaat het direct al over het land dat Hij daarbij aan Abram belooft. In de wiseling van het lot van het volk speelt ook voortdurend het land een hoofdrol. Dat is zo bij de aftocht naar Egypte en de terugkeer onder leiding van Mozes en Jozua. De relatie komt opnieuw onder grote druk te staan bij de ballingschap. De profeten maken Israël duidelijk dat men het aan zichzelf, aan de eigen zonden te wijten heeft dat men het land heeft verspeeld. Van diezelfde profeten, met name de tweede Jesaja, krijgt men ook te horen dat Gods toorn niet eeuwig duurt (zie Jesaja 40:2). God heeft hun de zonden vergeven en schept een nieuwe toekomst. Dat kan niet anders

dan in het Beloofde Land.

Omkeren

Het sleutelwoord is 'omkeren'. Heel nadrukkelijk staat het in vers 2. Het is God die de omkering bewerkstelt. Daarmee overwint God als het ware zichzelf, omdat Hij zich 'afwendt' (hetzelfde werkwoord als 'omkeren') van zijn toorn (vers 4). Toch wordt er aan het begin van vers 5 opnieuw om omkering gevraagd. Letterlijk staat er: 'Doe ons omkeren'. Ook in vers 7 komt het weer terug: 'Breng een wending in ons leven!' Blijkbaar is die ene wending ten goede niet genoeg. De terugkeer uit de ballingschap is maar een eerste begin. Krijgt het ook een vervolg, als de wederopbouw moeizamer is dan gedacht? Zonder God gaat het niet, maar ook van het volk wordt wat verwacht: Laat het zich niet 'omkeren naar dwaasheid' (vers 9). Het volk moet naar God luisteren en gaan in de richting die God wijst.

Vrede

God spreekt over vrede (vers 9). De dichter maakt duidelijk wat met die vrede wordt bedoeld. Zo eigent hij zich de woorden van God toe. Het gaat hier over de relatie tussen God en mens en over de activiteit die van beide kanten wordt verwacht. Er worden grote woorden gebruikt: heil, heerlijkheid, goedertierenheid, trouw en gerechtigheid. Dat gebeurt steeds paarsgewijs. Het één legt het ander uit. In vers 10 is sprake van Gods heerlijkheid. Die staat niet ver van de mensen af, maar wordt zichtbaar in het heil van mensen. Trouw hoort bij goedertierenheid (vers 11; dit woordpaar komt vaak voor in de Bijbel). Gerechtigheid is iets dat vaak ver te zoeken is. Men moet er voor vechten. In vers 11 is echter sprake van: 'Gerechtigheid en vrede kussen elkaar'. Het lijkt wel of het van zelf gaat: Een hemel op aarde. In vers 12 wordt gesuggereerd dat het hemelse goed op onze aarde inwerkt en goede vrucht voortbrengt. De verwachtingen zijn hoog gespannen. Men noemt deze psalm wel een adventslied.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Achtste zondag van de Herfst

Psalm 85 heeft iets van een kyrieë en een gloria, maar ook van een gebed voorafgaand aan de schriftlezing. De psalm geeft aan dat men niet zomaar kennis kan nemen van 'Gods woord'. Je toewenden naar God gaat samen met een ommekeer in je eigen leven. Het is niet de bedoeling dat Gods heil in de lucht blijft hangen. Het moet aarden. Wie naast deze psalm kiest voor een verhaal over David kan denken aan de verhalen over David op de vlucht voor Saul: I Samuël 19 e.v. In de liturgie kan worden gevierd dat onze aarde Gods schepping is, bedoeld als goede woonplaats. Dat kan inspiratie geven voor een goed beheer van de aarde.

Geschiede liederen: 'Samen op de aarde' uit *Zingend Geloven II*, lied 157 (Boekencentrum). Gezang 49, Gezang 488. Een mooi lied bij de herfst is: 'Het jaar neigt zich tot stille groet' uit *Zingend Geloven V*, lied 58 (Boekencentrum).

Suggesties kinderliederen: 'Lied van het land', *Geroepen om te zingen*, lied 108 (Narratio). 'Op de goede aarde', *Met andere woorden*, lied 25 (NZV). 'Met koning David zingen wij een psalm', *Zingen in de tijd*, lied 9 (Kok). 'Kom mee, zei David allemaal', *Zingend geloven VII*, lied 53.

Klaas Spronk

THEMA

Vreugde om het recht

Vier zondagen lang leggen we het accent bij de psalmen. In bijna elke kerkdienst wordt wel uit dit liedboek van de Bijbel gezongen. Maar in november staan we meer dan anders stil bij deze liederen. Bij het bladeren door het boek van de Psalmen volgen we het spoor van het *Oecumenisch Leesrooster* (zie blz. 91 en 92). Vandaag staan we stil bij psalm 98. Alle registers gaan open. Het is één grote lofzang. Dat geldt zowel voor al het goede dat over God wordt gezegd als over de manier waarop dat gebeurt. Zo wordt God recht gedaan. Zo komen ook wie God bezingen het best tot hun recht.

PSALM 98

Zingt een nieuw lied

Gods heil

Psalm 98 heeft een simpel opschrift: 'Een psalm'. Je kan het de psalm bij uitstek noemen. Het verwante werkwoord keert terug in vers 5. In een psalm gaat het over twee zaken, die in het eerste vers worden genoemd: De 'wonderen' die God doet en het bezingen daarvan. Gods handelen wordt aangeduid in het eerste deel (vers 1-3). Het psalmzingen wordt verder uitgewerkt in vers 4-8. Het eerste deel wordt gekenmerkt door het woord 'redden' (door God), namelijk in de verzen 1b, 2a en 3b. Het is hetzelfde woord dat terugkomt in de naam Jozua/Jezus. In de vertalingen komt dat niet altijd even goed tot uitdrukking. In het NBG staat er eerst 'gaf Hem zege' en later 'heil'. God laat zich kennen in dat heil. Het wordt omschreven als de openbaring van zijn gerechtigheid. Deze

wordt zichtbaar in zijn goedertierenheid en trouw. Deze woorden kwamen in psalm 85 (zondag 11 november) ook al aan de orde. In psalm 98 wordt het toegespitst op de specifieke relatie tussen God en zijn volk. Heel de wereld is getuige hoe God vasthoudt aan het verbond met Israël. God is trouw. Dat blijkt uit zijn vasthoudende en zich steeds vernieuwende liefdevolle handelen jegens zijn volk. De woorden doen denken aan de manier waarop in de tweede Jesaja (bijvoorbeeld in 42:10-12) aan het volk in ballingschap de redding door God wordt aangezegd. Tot in de uithoeken van de aarde wordt het bekend gemaakt en bezongen.

Sluitstuk

Psalm 98 kan men lezen als het sluitstuk van drie psalmen. Wie de psalm naast psalm 96 en 97 legt, ziet veel overeenkomsten. Het draait allemaal om de komst van God als koning op aarde. In psalm 96 en de eerste helft van psalm 97 wordt de nadruk gelegd op de ontzetting die dat oproept, en dat de afgoden afgedaan zullen hebben. In de tweede helft van psalm 97 en in psalm 98 ligt de nadruk op de verlossing van Gods volk.

De lof aan God

Via woordherhalingen worden de lofverheffingen als het ware aan elkaar geregen. 'Juicht de Here toe, heel de aarde, gaat open, jubelt en zingt', zo zet vers 4 in. Het 'zingen' wordt vervolgens verder uitgewerkt in vers 5 en 6: Laat het gebeuren onder begeleiding van alle mogelijke instrumenten, steeds luidruchtiger. 'Juicht', zo wordt in vers 6b het eerste woord van vers 4 weer opgepakt, en wel 'voor het aangezicht van de koning, de Here'.

In vers 7 en 8 wordt duidelijk wat bedoeld wordt met 'heel de aarde': van laag tot hoog, van de zeeën tot aan de bergen en ieder die zich waar dan ook bevindt ('de wereld en wie haar bewonen'); niemand kan langs de kant blijven staan. Nu uitgesproken is hoe het loflied wordt aangeheven en wie eraan deelnemen, wordt er ook meer gezegd over degene tot wie het is gericht: 'Voor het aangezicht van de Here die komt om recht te brengen op aarde'. Heel 'de wereld' (opgeroepen om de lof te zingen) zal nu ook delen in de gave van het recht (vers 9b). Het beeld van de zee, bergen en rivieren die meedoen in de lofzang komen we ook tegen in psalm 96:11-12 (inclusief de bomen). In psalm 97:5 lezen we hoe de bergen 'versmelten als was' bij de verschijning van de Here. Een soortgelijke gedachte komen we tegen in het evangelie van Lucas. Als Farizeeën hun afkeer uitspreken over het gejubel bij Jezus' intocht in Jeruzalem, zegt Jezus: 'Ik zeg u, indien deze zwegen, zouden de stenen roepen' (Lucas 19:40).

Recht

Het gaat uiteindelijk om de hoop op recht en gerechtigheid. Dat kan niet genoeg worden bezongen, als een vorm van protest tegen het onrecht dat heerst op aarde. Tegenover het oude liedje van het recht van de sterkste mag een nieuw lied worden aangeheven. Alle koningen en leidslieden die hun macht misbruiken moeten plaats maken voor de Eeuwige wiens macht al het andere verre te boven gaat. Hij gebruikt zijn macht 'in rechtmatigheid' (vgl. psalm 96:10 en 99:4).

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Negende zondag van de Herfst

Men zou aan de hand van psalm 98 speciale aandacht kunnen geven aan de lofverheffing na de evangelielezing. De psalm geeft aan hoe Gods heil onweerstaanbaar doordringt in onze wereld. In verwonderde dankbaarheid nemen we dat geschenk aan. Dit past

ook bij de functie van psalm 98 op deze zondag, als antwoordpsalm. Een mogelijk verhaal is de manier waarop David volgens II Samuël 6 de ark verwelkomt bij de terugkeer in Jeruzalem. Hij gaat daarbij – op een manier die niet iedereen begrijpt of accepteert – uit zijn dak.

Suggesties kinderliederen: 'Komt, laat ons vrolijk zingen', *Alles wordt nieuw I*, lied 29 (NZV). 'Wij hebben op de fluit gespeeld', *Alles wordt nieuw II*, lied 15 en 'Cantate', lied 29). 'Het liedje van verlangen', *Alles wordt nieuw III*, lied 28. 'Wij moeten Gode zingen', *Liedboek*, Gezang 301. Klaas Spronk

THEMA

Ons middelpunt

Vier zondagen lang leggen we het accent bij de psalmen. In bijna elke kerkdienst wordt wel uit dit liedboek van de Bijbel gezongen. Maar in november staan we meer dan anders stil bij deze liederen. Bij het bladeren door het boek van de Psalmen volgen we het spoor van het *Oecumenisch Leesrooster* (zie blz. 91 en 92). Vandaag staan we stil bij psalm 46. Deze psalm is onder veel protestantse kerkgangers bekend in de vertaling van de berijming door Luther: 'Een vaste burcht is onze God'. Daarom roept de psalm bij sommige oudere mensen nog steeds een gevoel op van 'wij tegen de Roomsen'. Psalm 46 is echter niet – of niet alleen – een lied van stoere strijders. Het is ook het lied van bange mensen, die een veilige schuilplaats zoeken te midden van grote en onoverzichtelijke dreiging.

PSALM 46

God is ons een toevlucht

Als je wereld instort

Psalm 46 zet heel stellig in: bij God kun je veilig schuilen. Dat heeft de ervaring geleerd (vers 2). Achter die zekerheid gaat echter ook angst schuil. De grote woorden moeten bange gevoelens verjagen, want in de volgende verzen wordt beschreven hoe de wereld letterlijk instort. Wie zou daar niet bang voor zijn? De schepping wordt als het ware teruggedraaid. De vloed komt weer over de aarde.

Sela

In de Hebreeuwse tekst staat na

vers 4 het woord 'sela'. We weten niet precies wat het betekent. Waarschijnlijk geeft het een rustpauze aan. We krijgen even de tijd om het voorafgaande op ons te laten inwerken. In deze psalm komt het ook voor na vers 8 en aan het slot. De laatste twee keer gebeurt dat na het refrein 'De Here der heerscharen is met ons, een burcht is ons de God van Jakob'.

Een sterke stad

De 'stad Gods', waarvan wordt gezegd: 'God is in haar midden', is Jeruzalem. Psalm 46 werd gezongen in de tempel en gaf aan hoe dicht men zich daar bij God voelde. Het was een stukje paradijs. De rivier uit vers 5 zoekt men tevergeefs op de stadsplattegrond; men vindt haar in Genesis 2:10 als de rivier die ontspringt in de hof van Eden. Iets van de oorspronkelijke vreugde om de goede schepping wordt gevonden in Jeruzalem. Dat geeft een geweldig veilig gevoel, dat nog eens wordt versterkt door gebeurtenissen zoals de aftocht van de Assyrische belegeraars (II Koningen 18-19). Wereldveroveraars zoals de Assyriërs en de Babyloniërs komen en gaan, Jeruzalem zal altijd blijven bestaan. Zo klinkt keer op keer de belijdenis: God is met ons – Immanuël.

God als middelpunt

De belijdenis bleef niet onweersproken. Profeten als Jesaja keerden zich tegen de al te grote vanzelfsprekendheid waarmee hij werd uitgesproken. Men moest niet denken dat men zonder meer onaantastbaar was. In Jesaja 1 worden felle woorden gesproken tegen de schijnheiligheid van mensen die alleen in woorden en

niet in daden hun geloof in God belijden. In feite stelde men zichzelf, de eigen status centraal. God was er voor de zekerheid. Als het er op aankwam vertrouwde men meer op eigen overwegingen dan op God. Dat maakt het verhaal van Achaz duidelijk. In Jesaja 7 wordt verteld hoe hij bij oorlogsdreiging zichzelf liever verkoopt aan de Assyriërs dan durft te vertrouwen op God. Zelfs het teken van Immanuël brengt hem niet op andere gedachten (hierop komen we terug op de vierde Advent). Daarom is het derde deel van psalm 46 zo belangrijk. Juist daarin wordt bezongen hoe God op zijn manier de dienst uit maakt. God is ontzagwekkend (vers 9). Dat houdt ook in dat God meer ontzag verdient dan al het andere waarop mensen hun macht baseren. Daarom verbreekt God het oorlogstuig. Men zou hier ook andere machtsmiddelen kunnen invullen. De consequentie voor de mensen is verwoord in de oproep aan het slot: 'Laat af en weet, dat Ik God ben!' In de proeve van de Nieuwe Bijbelvertaling (*Werk in uitvoering II*) staat hier: 'Staak de strijd'. Maar dat is maar één aspect van datgene wat is bedoeld. Het gaat om loslaten. In psalm 37:8 wordt het werkwoord gebruikt voor het laten varen van boosheid. In psalm 46 kan het ook gaan om het loslaten van gevoelens van angst of het loslaten van valse zekerheden. Dat kan alleen maar als je een echt houvast hebt. En dat hebben we, zo eindigt de psalm in het refrein, in God.

Klaas Spronk

LITURGISCHE NOTITIES

Laatste zondag van het kerkelijk jaar

Psalm 46 is een geloofsbelijdenis. Juist dat onderdeel van de liturgie verdient deze zondag extra aandacht. Oude vertrouwde woorden kunnen houvast bieden, maar het kan ook gevaarlijk zijn om de vertrouwde woorden te blijven herhalen. De geschiedenis leert dat ze zo een andere en soms zelfs verkeerde lading kunnen krijgen.

Een mooi verhaal over David bij deze psalm is het verhaal over zijn strijd tegen Goliath uit I Samuël 17. David vertrouwt daarbij meer op God dan op het hem aangeboden wapentuig (zie met name vers 45 en 47). Op deze laatste zondag van het kerkelijk jaar klinkt daarbij ook wat verwoord is in Gezang 298: 'Wij staan ten laatsten kamp gereed'. Juist vanuit het geloof

dat God ons 'nooit zal begeven' zal men de eindigheid van het leven en de wereld onder ogen durven zien. *Suggesties kinderliederen:* 'Van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde', *Alles wordt nieuw I*, lied 30 (NZV). 'Klein credo', *Zingen in de tijd*, lied 7 (Kok). 'Immanuël', *Zingen van het licht*, lied 33 (Kok).

Klaas Spronk